

Ἰωάννης Β. Ἀρβανίτης

ΤΑ «ΑΣΜΑΤΙΚΑ» ΜΕΛΗ ΣΤΙΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΠΑΔΙΚΗΣ

Ἄν ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ ἐνὸς ἐπιστήμονα χαρακτηρίζει, ὥς ἓνα βαθμὸ ἔστω, τὴν ἀκαδημαϊκὴ καὶ ἐπιστημονικὴ πορεία του, τότε καὶ ἡ διατριβὴ τοῦ ἐκλιπόντος φίλου καὶ συναδέλφου Δημήτρη Μπαλαγεώργου, στὴ μνήμη τοῦ ὁποίου εἶναι ἀφιερωμένο τὸ παρὸν συνέδριο, χαρακτηρίζει τὴν δική του πορεία¹. Ὁ Δημ. Μπαλαγεώργος εἶναι ὁ πρῶτος ἐν Ἑλλάδι ποὺ μελέτησε σὲ ἔκταση καὶ βάθος τὶς ἁσματικὲς ἀκολουθίες, ὅχι μόνο μέσα ἀπὸ Τυπικά, ἀλλὰ καὶ μέσα ἀπὸ μουσικὲς πηγές, ἀγγίζοντας ἔτσι καὶ μελετώντας καὶ τὸ ζήτημα τῆς μουσικῆς μορφῆς αὐτῶν τῶν ἀκολουθιῶν, δίνοντας λύσεις, ἀλλὰ καὶ θέτοντας ἐρωτήματα, ὅλα χρήσιμα γιὰ μιὰ εὐρύτερη καὶ διεξοδικότερη μελέτη τῶν σχετικῶν ζητημάτων.

Οἱ ἁσματικὲς ἀκολουθίες ἔπαψαν κάποια στιγμή νὰ τελοῦνται καὶ κατὰ συνέπειαν πολλὰ ἀπὸ τὰ μέλη ποὺ περιελάμβαναν προφανῶς χάθηκαν. Ὡστόσο, ὅπως καὶ ὁ Δημ. Μπαλαγεώργος διατυπώνει, κάποια στοιχεῖα τους καὶ κάποια μέλη τους ἔμειναν μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο στὰ μουσικὰ χφφ. Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἐρώτημα, τοῦ ποιά μέλη μπορεῖ νὰ ἔμειναν στὰ μουσικὰ χειρόγραφα ἀπὸ τὶς ἁσματικὲς ἀκολουθίες, καὶ εἰδικότερα ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ἀσματικοῦ, αὐτοῦ δηλ. ποὺ περιελάμβανε μέλη ποὺ ψάλλονταν σ' αὐτὲς ἀπὸ τὸν χορό, ἔρχεται νὰ συμβάλει καὶ ἡ παροῦσα ἀνακοίνωση. Μὲ ἄλλα λόγια, νὰ ἐντοπίσει μέσα στὸ μεταγενέστερο βιβλίον «Ἀκολουθίαι» ἢ «Παπαδική» ὅ,τι φέρει τὸν χαρακτηρισμὸ «ἁσματικὸν» ἢ βρίσκεται καὶ στὸ Ἀσματικὸ βιβλίον ἢ, ἔστω, φαίνεται νὰ κατάγεται ἀπὸ αὐτὸ ἢ τὶς ἁσματικὲς ἀκολουθίες γενικότερα. Ἡ ἔρευνα αὐτὴ εἶναι βέβαια περιορισμένη, καθὼς βασίζεται σὲ λίγα μᾶλλον χφφ, ὅσα εἶχα διαθέσιμα, καὶ

¹ Δημ. Μπαλαγεώργος, *Ἡ Ψαλτικὴ παράδοση τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ Βυζαντινοῦ κοσμικοῦ Τυπικοῦ*, Διδακτορικὴ Διατριβή, Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, Ἀθήνα 2001.

δίνει ἴσως τὶς πιὸ «ἐμφανεῖς» περιπτώσεις. Θὰ περιοριστεῖ σὲ μιὰ πρώτη παρουσίαση καὶ σὲ σύντομο σχολιασμό γιὰ τὴν συνέχεια τοῦ μέλους ἀπὸ τὸ Ἀσματικὸ στὴν Παπαδική. Μιὰ πλήρης ἐξέταση καὶ παρουσίαση θὰ ἀπαιτοῦσε ιδιαίτερη καὶ διεξοδικότερη μελέτη γιὰ κάθε εἶδος μέλους.

Τὸ χειρόγραφο «Ἀκολουθία» ἢ «Ἀνθολογία τῆς Παπαδικῆς» ἢ ἀπλῶς «Παπαδική» δημιουργήθηκε στὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 14^{ου} αἰ. Ἀντικατέστησε τὰ παλαιότερα βιβλία τοῦ Ψαλτικοῦ καὶ Ἀσματικοῦ, χωρὶς νὰ εἶναι ἀπλῶς μιὰ συμπίλησή τους². Στέγασε παλαιότερα ἀνώνυμα μέλη τῶν Ἀκολουθιῶν, ἀλλὰ καὶ νεώτερες ἐπώνυμες συνθέσεις, ἐκπροσωπώντας ταυτόχρονα καὶ ἓνα νέο μουσικὸ στυλ, τὸ «παπαδικὸ» ἢ «καλοφωνικό», διαφορετικὸ ἀπ’ αὐτὸ τῶν παλαιότερων βιβλίων. Μέσα στὴν Παπαδικὴ σώζονται, ὡστόσο, καὶ μέλη ποὺ κατὰγονται σαφῶς ἀπὸ τὸ Ψαλτικὸ καὶ τὸ Ἀσματικὸ ἢ μέλη ποὺ φέρουν τὸν χαρακτηρισμὸ «ἀσματικόν», ἀλλὰ μᾶλλον δὲν περιλαμβάνονται στὰ χφφ τοῦ Ἀσματικοῦ³. Στὴν παροῦσα ἀνακοίνωση θὰ προσπαθήσουμε μιὰ πρώτη προσέγγιση στὴν ἀνίχνευση τῶν μελῶν αὐτῶν μέσα στὰ χφφ τῆς Παπαδικῆς, τὴν σχέση τους μὲ τὸ βιβλίον καὶ τὸ στυλ τοῦ Ἀσματικοῦ, ἀλλὰ καὶ τὶς πιθανὲς ἄλλες ἢ νέες σημασίες ποὺ μπορεῖ νὰ προσέλαβε ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός.

Τὰ Ἀσματικά⁴

Τὰ Ἀσματικὰ χωρίζονται σὲ ἀμιγῆ Ἀσματικὰ καὶ σὲ μεικτά, δηλ. σὲ χφφ ποὺ περιέχουν μέλη τοῦ Ἀσματικοῦ μαζὶ μὲ μέλη τοῦ Ψαλτικοῦ

² Σὲ μερικὲς περιπτώσεις ἡ συμπίληση ὑλικοῦ ἀπὸ τὰ δύο βιβλία ἰσχύει, ὅπως π.χ. μὲ τὰ Προκείμενα (Δοχές) καὶ τοὺς στίχους τους. Ὅπως θὰ δοῦμε ὅμως, δὲν μποροῦμε νὰ τὸ ποῦμε αὐτὸ γενικότερα. Πάντως, κανονικὴ ἀνάμειξη Ψαλτικοῦ καὶ Ἀσματικοῦ εἶχε ἤδη γίνει σὲ χφφ ἀπὸ τὴν Κάτω Ἰταλία, ὅπως π.χ. στὰ χφφ Μεσσήνης 129 καὶ Vat. gr. 1606.

³ Δὲν παρουσιάζονται στὶς Παπαδικές, ἀπ’ ὅσο μέχρι στιγμῆς γνωρίζω, μέλη μὲ τὴν ἐπιγραφή «ψαλτικόν» ἢ «ψαλτικῶς». Τὸ Ψαλτικὸ ἀναφέρεται στὶς Παπαδικές μόνο στὰ Ἀλληλουϊάρια τῶν ἑορτῶν, ποὺ ἀρχίζουν καὶ σ’ αὐτὲς μὲ τὸ τοῦ Α΄ ἤχου Ἀλληλουϊάριο τῶν Χριστουγέννων «ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλτικῷ βιβλίῳ».

⁴ Γιὰ τὸ Ἀσματικὸ καὶ τὰ σωζόμενα χφφ του βλ. π.χ. Neil Moran, *The Ordinary Chants of the Byzantine Mass*, (2 vols), Hamburger Beiträge zur Musikwissenschaft 12, Verlag der Musikalienhandlung Karl Dieter Wagner, Hamburg 1975, vol. I, pp. 9-10, 26-44 & Simon Harris, *The Communion Chants of the Thirteenth-Century Byzantine Asmatikon*, Harwood Academic Publishers, 1999¹, Routledge, 2012², pp. ix-xiii, 117-119.

ἢ ἄλλα μέλη (κυρίως κάποια χφφ ἀπὸ τὴν Μεσσήνη). Σὲ κάποια ἀπὸ τὰ ἀμιγῆ, ἀλλὰ καὶ στὰ μεικτά, περιέχονται καὶ μέλη τοῦ «Ἄσματος», ἐνὸς διαφορετικοῦ στύλ, ποὺ ὅμως πιθανὸν σχετίζονται μὲ τὰ μέλη τοῦ Ἀσματικοῦ. Πιθανὸν ἀναπτύχθηκαν τὴν ἴδια ἐποχὴ ἢ κάποια στιγμή στὴν ἐποχὴ τῆς χρήσης τοῦ Ἀσματικοῦ καί, τέλος πάντων, ψάλλονταν ἀπὸ τοὺς ἴδιους ἀνθρώπους. Δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἐδῶ τὰ μέλη τοῦ Ἄσματος⁵.

Τὰ Ἀσματικά ποὺ ἔχουν σωθεῖ εἶναι λίγα σὲ ἀριθμὸ καὶ τὰ περισσότερα προέρχονται ἀπὸ τὴν Κάτω Ἰταλία. Δύο μόνο (τὸ Καστοριάς 8 καὶ τὸ Μ. Λαύρας Γ3) σχετίζονται μὲ τὸν κυρίως ἐλληνικὸ χῶρο. Τὸ γιατί σώθηκαν στὴν Κάτω Ἰταλία τὰ περισσότερα καὶ τὸ κατὰ πόσο ἡ μουσικὴ παράδοση τοῦ Ἀσματικοῦ ἐκπροσωπεῖ ὅλο τὸν Βυζαντινὸ κόσμο εἶναι ἓνα ἐρώτημα ποὺ θὰ ἀπαιτοῦσε μιὰ εὐρύτερη μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν ἰταλικῶν μονῶν, τῶν σχέσεων τους μὲ τὸν ὑπόλοιπο βυζαντινὸ κόσμο, καθὼς καὶ τῶν λειτουργικῶν διατάξεων καὶ συνθηκῶν. Μιὰ τέτοια μελέτη (ποὺ ἴσως ἔχει ἤδη γίνῃ ὡς ἓνα βιβλίον), δὲν ἦταν δυνατόν νὰ περιληφθεῖ σὲ τούτη ἐδῶ τὴν παρουσίαν. Ἄς εἰπωθεῖ μόνο ὅτι τὸ μέλος τοῦ Ἀσματικοῦ θεωρεῖται ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἁγία Σοφία Κων/πόλεως, ἀλλὰ προφανῶς εἶχε εὐρύτερη διάδοσιν⁶. Σιωπηρῶς ὑπονοοῦνται τὰ μέλη αὐτὰ σὲ διάφορα Τυπικά, π.χ. τῆς Μ. Ἐκκλησίας, στὰ Προφητολόγια, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλα Τυπικά ἢ Μηναια, Τριώδια, Πεντηκοστάρια. Γιὰ παράδειγμα, οἱ ἐνδείξεις ἤχων γιὰ διάφορα Κοινωνικά ἐορτῶν σὲ Τυπικά κ.λπ. ταιριάζουν μὲ τὰ μέλη τοῦ Ἀσματικοῦ (π.χ. τὸ *Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ* ὡς ἤχος Μέσος Δ').

⁵ Ἴσως, βέβαια, κάποια, ἔστω, μέλη τῶν Παπαδικῶν ποὺ φέρουν τὸν χαρακτηρισμὸ «ἄσματικόν» καὶ δὲν βρίσκονται στὸ κυρίως ρεπερτόριο τοῦ Ἀσματικοῦ (ὅπως λ.χ. ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ *Νῦν αἱ δυνάμεις*) νὰ σχετίζονται μὲ τὸ «Ἄσμα». Δὲν μπόρεσα ὅμως ἐδῶ νὰ κάνω τέτοιου εἴδους ἔρευνα.

⁶ Ὁ λειτουργιολόγος Stefano Parenti στὸ ἄρθρο του, “The Cathedral Rite of Constantinople. Evolution of a Local Tradition”, *Orientalia Cristiana Periodica* 77 (2011), 449-469, λέει ὅτι “Ἀσματικὴ ἢ ἄσματικῶς is just one way to perform chant, which was also known at the Cathedral of Jerusalem, as witnessed by codex Jerusalem, *Hagios Stavros* 43 (+*Sankt Petersburg RNB, gr. 359*), a directory for Holy Week and Easter Week copied in Jerusalem in 1122”. Ἡ ἀρχικὴ ὀνομασία τῶν Ἀσματικῶν ἀκολουθιῶν ἦταν «ἐκκλησιαστικῆς» (*ibid.*).

Τὰ Ἀσματικά εἶναι κυρίως τοῦ 13^{ου} αἰ., κάποια ἴσως καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14^{ου}⁷. Ὡς πρὸς τὴν σημειογραφία του, τὸ Ἀσματικὸ παραδίδεται σὲ Μεσοβυζαντινὴ σημειογραφία, ἐνῶ μόνο δείγματα Παλαιοβυζαντινῆς του σημειογραφίας εἶχαν μέχρι πρό τιнос βρεθεῖ (ἀκριβέστερα, μόνο κάποια τμήματα στιχηρῶν ἢ τῆς Ἀκολουθίας τῆς Γονυκλισίας καὶ ὄχι μέλη τοῦ Ἀσματικοῦ βιβλίου). Αὐτό, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ μέλη τοῦ Ἀσματικοῦ προσαρμόσθηκαν στὰ Σλαβονικά καὶ καταγράφηκαν σὲ μιὰ Παλαιοβυζαντινὸν τύπου σλαβικὴ σημειογραφία («Κοντακαριανή»), καθὼς καὶ ὅτι σὲ ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ Ἀσματικοῦ Καστοριάς 8 ὑπάρχουν παλαιοβυζαντινὰ σημάδια πάνω ἀπὸ τὰ μεσοβυζαντινὰ (δηλ. διπλῇ σειρὰ σημαδιῶν, ὅπως καὶ στὴν Κοντακαριανὴ σημειογραφία), ὁδηγοῦσε στὸ συμπέρασμα ὅτι θὰ ὑπῆρξαν ἴσως πλήρη παλαιοβυζαντινὰ Ἀσματικά. Αὐτὸ φαίνεται νὰ ἐπιβεβαιώνεται πλέον ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη ἀπὸ τὴν Φλώρα Κρητικοῦ ἐνὸς σπαράγματος στὰ Νέα εὐρήματα τοῦ Σινᾶ, ποὺ φαίνεται νὰ προέρχεται ἀπὸ πλήρες παλαιοβυζαντινὸ Ἀσματικό⁸.

Τὸ Ἀσματικὸ ἦταν βιβλίον ποὺ περιεῖχε μελισματικά μέλη τοῦ χοροῦ⁹. Δὲν περιλαμβάνει, ὥστόσο, ὅλα τὰ μέλη ποὺ ψάλλονταν ἀπὸ τὸν χορό, ἀλλὰ κάποιες κατηγορίες. Ἐπίσης, μπορεῖ κάποιο χφ νὰ μὴν περιέχει ὅλες τὶς κατηγορίες ἢ ὅλα τὰ μέλη μιᾶς κατηγορίας¹⁰:

- Κοινωνικά τῆς Ὀκτώηχου (δηλ. τὰ ἴδια κείμενα, *Αἰνεῖτε τὸν Κύριον, Ἀγαλλιᾶσθε δίκαιοι, Γεύσασθε καὶ ἴδετε*, μελοποιημένα καὶ στοὺς ὀκτῶ ἤχους)

⁷ Ἡ χρονολόγησις τοῦ Καστοριάς 8 στὸν 14^ο αἰ. καὶ τοῦ Λαύρας Γ3 στὸν 15^ο αἰ. ποὺ δίνεται ἀπὸ τοὺς ἐρευνητὲς μοῦ φαίνεται πάντως λίγο περιέργη καὶ ἀπίθανη.

⁸ Fl. Kritikou, “The Asmatikon Notation. New Evidence”, στὸ Elsa De Luca, Ivan Moody, Jean-François Goudesenne (eds), *The Materiality of Sound in Chant Manuscripts in the East*, Brepols, 2025. Ἀπὸ ἓνα πολὺ μικρὸ δείγμα ποὺ παρουσίασε ἡ Φλ. Κρητικοῦ σὲ μιὰ διαδικτυακὴ συνάντησις φαίνεται, ὥστόσο, τὸ παλαιοβυζαντινὸ Ἀσματικό, ἢ τουλάχιστον τὸ συγκεκριμένο χφ, νὰ ἔχει μόνο μιὰ σειρὰ σημαδιῶν, τὰ λεγόμενα «μεγάλα σημάδια», τοποθετημένα μάλιστα μὲ ἓναν πολὺ ιδιόμορφο τρόπο σὲ σχέση μὲ τὸ κείμενο.

⁹ Χαρακτηριστικὸ τοῦ μελισματικοῦ μέλους τοῦ Ἀσματικοῦ εἶναι ἡ σχετικὰ συχνὴ παρεμβολὴ ἀνάμεσα στὰ φωνήεντα τῶν συλλαβῶν τοῦ κειμένου τῶν φθόγγων -χ-, -ν-, -γγ- καὶ -ου-. Ἴσως ὅμως νὰ μὴν εἶχαν καὶ ὅλα τὰ μέλη τοῦ αὐτοῦ τοῦ χαρακτηριστικὸ (βλ. π.χ. τὸ Τρισάγιο τῆς Λειτουργίας).

¹⁰ Γιὰ τὴν παρούσα παρουσίαισις εἶχα στὴ διάθεσή μου κυρίως τρία ἀμιγῆ Ἀσματικά: Κρυπτοφέρρης Γγ1, Γγ7 καὶ Καστοριάς 8. Γιὰ κάποια μέλη καὶ τὰ προαναφερθέντα βιβλία τοῦ N. Moran καὶ τοῦ S. Harris.

- Κοινωνικά τοῦ ἐνιαυτοῦ (αὐτὰ ἀποτυπώνονται καὶ στὶς ἐνδείξεις ἤχων σὲ διάφορα Τυπικά)
- Ὑπακοὲς ἀναστάσιμες κατ' ἤχον.
- Ὑπακοὲς τῶν ἑορτῶν (σ' αὐτὰς περιλαμβάνονται καὶ τὰ τροπάρια τῶν παραμονῶν Χριστουγέννων καὶ Θεοφανείων)
- Δοχὰς τῆς ἑβδομάδος καὶ τῶν ἑορτῶν
- Εἰσοδικὸ τῆς Λειτουργίας (*Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα... Σῶσον ἡμᾶς..., Δεῦτε προσκυνήσωμεν... Σῶσον ἡμᾶς...*)
- Τὸ Τρισάγιο τῆς Θείας Λειτουργίας.
- Τὸ ἀντὶ Τρισαγίου Ὅσοι εἰς Χριστόν
- Τὸ ἀντὶ Τρισαγίου Τὸν σταυρόν σου
- Τὸ Χερουβικό
- Ἡ ἀρχὴ τῆς Μ. Δοξολογίας (ἕως τὸ εἰρήνη)
- Τὰ ἀναστάσιμα τροπάρια Σήμερον σωτηρία καὶ Ἀναστάς ἐκ τοῦ μνήματος.
- [Ὑπακοὲς καὶ Ἀπολυτίκιο τοῦ Σταυροῦ, καὶ τὰ τροπάρια (Ἀπολυτικά) Ἐν Ἰορδάνῃ, Ἐν τῇ γεννήσει, Ὡς τοῦ ἄνω στερεώματος].

Μέλη τῶν ἁσματικῶν ἀκολουθιῶν καὶ τοῦ Ἀσματικοῦ βιβλίου ὑπάρχουν, φυσικά, στὰ δύο χφφ ΕΒΕ 2061 καὶ 2062, τὰ εἰδικῶς προοριζόμενα γιὰ τὶς Ἀσματικὲς ἀκολουθίες τῆς Ἀγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης, ποὺ ἀντανακλοῦν τὴν ἐπιβίωσή τους ἐκεῖ καὶ ἀναβίωσή τους ἀπὸ τὸν Ἅγιο Συμεών, Ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης (πρῶτες δεκαετίες τοῦ 15^{ου} αἰ). Λόγῳ τοῦ εἰδικοῦ σκοποῦ τους δὲν θὰ τὰ λάβουμε τόσο ὑπόψιν γιὰ τὸ τί ἀπέμεινε στὶς Παπαδικὲς ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ Ἀσματικοῦ. Ἄς σημειώσουμε πάντως ὅτι καὶ σ' αὐτὰ βρίσκονται μέλη μὲ τὴν ἐπιγραφὴ «ἁσματικόν», παρόλο ποὺ προορίζονται ἀποκλειστικὰ γιὰ ἁσματικὲς ἀκολουθίες.

Δὲν ἐπιβίωσαν ὅλα τα παραπάνω μέλη μὲ τὸ πέρασμα στὴν Παπαδική. Οἱ Ὑπακοὲς, ἀναστάσιμες καὶ τῶν ἑορτῶν, ἐξαφανίστηκαν, ἀπὸ τὰ Κοινωνικά ἐπιβίωσαν δύο ἢ τρία. Δὲν ἐπιβίωσε ἐπίσης τὸ Εἰσοδικὸ τῆς Λειτουργίας, ὅπως καὶ οἱ Ὑπακοὲς τοῦ Σταυροῦ καὶ τὰ ἄλλα τροπάρια ποὺ ἀναφέρονται παραπάνω, ἐκτὸς ἐὰν μιὰ Παπαδικὴ περιέχει καὶ ἁσματικὲς ἀκολουθίες (εἰδικότερα τὸν Ἀσματικὸ Ἑσπερινὸ κάποιων μεγάλων ἑορτῶν ἢ τὶς ἀκολουθίες, Ἑσπερινὸ ἢ καὶ

Ὁρδρο, τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ, π.χ. τὰ EBE 899, EBE 2401, Βιέννης 185)¹¹.

Οἱ Παπαδικές

Τὸ Ἀσματικὸ ἦταν συνυφασμένο μὲ τὶς ἀκολουθίες τοῦ κοσμικοῦ τύπου, τὶς λεγόμενες «ἄσματικές». Μετὰ τὴν Ἄλωση ἀπὸ τοὺς Φράγκους (1204) στὴν Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως παύουν νὰ τελοῦνται¹², καὶ ἐπικρατεῖ ἡ Στουδιτικὴ σύνδεση κοσμικοῦ καὶ μοναστικοῦ Τυπικοῦ καὶ κατόπιν ἡ Νεοσαββαϊτικὴ σύνδεση, ἐκπορευόμενη ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος. Αὐτὴ τὴν νέα λειτουργικὴ τάξη ἔρχεται νὰ στεγάσει τὸ νέο μουσικὸ χφ, οἱ «Ἀκολουθίαι» ἢ, ὅπως συνήθως ἀποκαλεῖται, ἡ «Παπαδική».

Στὶς Παπαδικές περιέχονται διάφορα μέλη τῶν ἀκολουθιῶν, κυρίως μελισματικά, ἀλλὰ καὶ σύντομα, συλλαβικά, μέλη ποὺ πολλὰ δὲν εἶχαν καταγραφεῖ ὡς τότε (παρὰ ἴσως σὲ ἐλάχιστες περιπτώσεις), ἔστω κι ἂν ψάλλονταν σὲ διάφορες ἀκολουθίες. Τὰ μελισματικά αὐτὰ μέλη ἐμφανίζονται σὲ μουσικὰ στῦλ μᾶλλον διαφορετικὰ ἀπὸ τοῦ Ψαλτικοῦ καὶ τοῦ Ἀσματικοῦ καὶ κυρίως σχετικὰ μὲ ἓνα νέο μουσικὸ ἰδίωμα, τὸ «παπαδικό» ἢ «καλοφωνικό». Προφανῶς αὐτὸ τὸ ἰδίωμα δὲ ἔχει κάποιες παλαιότερες ρίζες, τὶς ὁποῖες μᾶλλον δὲν μπορούμε εὐκόλα νὰ ἀνιχνεύσουμε. Τὰ μέλη αὐτὰ εἶναι:

α) μέλη ἀνώνυμα, ποὺ συνήθως χαρακτηρίζονται ὡς «παλαιά», «θεσσαλονικαῖα», «πολίτικα», «ἀγιοσοφίτικα», «λατρινά» κ.λπ.

β) μέλη ἐπώνυμα, στὸ παπαδικό-καλοφωνικὸ στῦλ.

γ) μέλη ποὺ χαρακτηρίζονται «καλοφωνικά» καὶ εἶναι ἐκτενέστερα ἀπὸ ἄλλα παπαδικά, μὲ προσθήκη πολλῶν κρατημάτων.

δ) μέλη ποὺ φαίνεται νὰ ἔχουν προέλευση ἢ τουλάχιστον νὰ σχετίζονται μὲ τὸ Ψαλτικόν, ἂν καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς «ψαλτικόν» ἢ «ψαλτικῶς» δὲν ἐμφανίζεται στὶς Παπαδικές.

ε) μέλη μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ «ἄσματικόν» ἢ «ἄσματικῶς».

¹¹ Γιά μουσικὰ χφφ ποὺ περιέχουν ἄσματικὲς ἀκολουθίες ἢ μέλη τους καὶ σχετικὲς περιγραφές τους, βλ. Δημ. Μπαλαγεώργος, ὁ.π., σσ. 185-217.

¹² Οἱ ἄσματικὲς ἀκολουθίες εἶχαν πάψει πιά νὰ τελοῦνται ἀπὸ ἀρκετὰ πρίν, ἀκόμα καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη. Τελοῦνταν βασικά μόνο στὴν Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως, στὴν Ἁγία Σοφία Θεσσαλονίκης καὶ στὴν Παναγία τὴν Ἀθηνιώτισσα, δηλ. στὸν Παρθενώνα τῆς Ἀκρόπολης τῶν Ἀθηνῶν.

στ) μέλη πού μπορεί νά μὴν ἔχουν κανένα χαρακτηρισμό, προέρχονται ὅμως ἀπὸ τὸ Ἀσματικό, εὐρισκόμενα καὶ σ' αὐτό, ἢ πού δὲν βρίσκονται μὲν στὸ Ἀσματικό, ἔχουν ὅμως τὸ στυλ τοῦ καὶ προέρχονται ἀπὸ τὶς ἀσματικὲς ἀκολουθίες. Νὰ σημειώσουμε ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς «ἀσματικὸν» μπορεί νὰ ὑπάρχει γιὰ ἓνα συγκεκριμένο μέλος σὲ κάποια χφφ καὶ νὰ μὴν ὑπάρχει γι' αὐτὸ τὸ ἴδιο μέλος σὲ ἄλλα χφφ.

Στὶς Παπαδικὲς τὰ μέλη τοῦ Ἀσματικοῦ σώζονται στὴν ἴδια περίπου ἢ σὲ πιὸ καλλωπισμένη μορφή, ἄλλοτε, ὅπως εἴπαμε, μὲ ρητὸ χαρακτηρισμὸ «ἀσματικόν» ἢ «ἀσματικῶς», ἄλλοτε χωρὶς αὐτόν, ἀλλὰ ἡ σύγκριση δείχνει ὅτι εἶναι μέλη τοῦ Ἀσματικοῦ ἢ κατὰγονται ἄμεσα ἀπ' αὐτό.

Θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ προσθέσουμε ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄλλα μέλη, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὸ στυλ καὶ τὴν ἐποχὴ ἀνθησης τοῦ Ἀσματικοῦ, μέλη δηλ. καλοφωνικά καὶ συχνὰ ἐπώνυμα, τὰ ὁποῖα φέρουν κι αὐτὰ τὸν χαρακτηρισμὸ «ἀσματικόν». Γνωστὰ εἶναι ἐπίσης στὶς μεταβυζαντινὲς Παπαδικὲς (17^{ος}-18^{ος} αἰ.) τὰ πολλὰ «Ἀσματικά» (Τρισάγια) γιὰ τὴν Μεγάλῃ Δοξολογία. Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι καὶ ἡ ἴδια ἢ λέξη «ἀσματικόν» ἔχει διαφορὲς σημασίες.

Ἄς δοῦμε τὰ πράγματα ἀναλυτικότερα, συνοψίζοντας τὰ κυριότερα ἀπ' ὅσα χφφ μπόρεσα νὰ μελετήσω.

Ἑσπερινός

1. Ἐτερον ἀσματικὸν δίχορον, πλ. Δ', Δόξα... (EBE 2406, 54^α), στὸ τέλος τοῦ Μακάριος ἀνήρ. Στὸ EBE 899, 56^β, ἀσματικὸν δίχορον, τοῦ Κουκουμᾶ. Ἄρα πιθανόν προέρχεται ἀπὸ τὸν Πολυέλεο. Ὁ Κουκουμᾶς προέρχεται μᾶλλον ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη, ὅπου τελοῦνταν οἱ ἀσματικὲς ἀκολουθίες, ἴσως γι' αὐτὸ ὁ χαρακτηρισμὸς «ἀσματικόν».

2. Τὰ Κεκραγάρια δὲν περιλαμβάνονται στὸ Ἀσματικό, ἴσως μόνο σὲ κάποιες περιπτώσεις ὡς παράρτημα. Ἡ ψαλμωδία τοὺς ἦταν μᾶλλον ἀπλῆ στὶς ἀσματικὲς ἀκολουθίες¹³. Ἀπὸ τὸ ἀπλὸ αὐτὸ μέλος προέκυψαν ἀργότερα τὰ πιὸ καλλωπισμένα Κεκραγάρια τῶν Παπαδικῶν («πολίτικα» ἢ «τοῦ Δαμασκηνοῦ»), πού ἔφτασαν μέχρι τὴν νέα γραφὴ σὲ ἀργὴ ἐξήγηση.

3. Προκείμενα καὶ Μεγάλες Δοχές. Στὰ ἀμιγῆ Ἀσματικά περιέχονται οἱ μεγάλες Δοχές, ἐνῶ στὰ μεικτὰ καὶ οἱ μικρὲς μὲ τοὺς στίχους, μέλη πού

¹³ Μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς τὸ μέλος τοὺς στὰ χφ 2061 καὶ 2062 τῆς EBE ἢ σὲ ὅσες Παπαδικὲς περιέχουν Ἀσματικὸ Ἑσπερινό.

μᾶλλον σχετίζονται μὲ τὸ Ψαλτικό. Εἶναι θέμα εἰδικότερης μελέτης τὸ κατὰ πόσο διατηρεῖται τὸ παλαιὸ μέλος τῶν μεγάλων δοχῶν στὶς Παπαδικές¹⁴. Μᾶλλον διατηρεῖται, ἀλλὰ εἶναι ἴσως πιὸ καλλωπισμένο καὶ πιθανὸν ἐπη- ρεασμένο ἀπὸ τὸ παπαδικὸ στύλ.

4. Στὴ Θ. Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων βρίσκονται σὲ Παπαδικές (ὄχι στὸ Ἀσματικό) ἓνα τέλος «ἁσματικὸν» στὸ *Κατευθυνθήτω* [βλ. π.χ. EBE 2406, 278^a, Βιέννης 185, 278^a] καθὼς καὶ ἓνα *Νῦν αἱ δυνάμεις* «ἁσματικόν» [βλ. π.χ. EBE 2454, 47^a, EBE 2406, 279^a, EBE 2061, 114^a, Βιέννης 185, 287^b]. Ἀκριβέστερα, ἡ ἀρχὴ τοῦ *Νῦν αἱ δυνάμεις* καὶ τὸ τέλος του εἶναι μελισμα- τικά καὶ χαρακτηρίζονται «ἁσματικά», ἐνῶ τὸ ἐνδιάμεσο ψάλλεται «λιτῶς», «ἡσυχώτερον», δηλ. σὲ μέλος πολὺ ἀπλούστερο. Αὐτὸς ὁ τρόπος ἐκτέλεσης συναντᾶται καὶ σὲ ἄλλα ἁσματικά μέλη (ὅπως π.χ. τὰ ἀναστά- σιμα τροπάρια *Ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος* καὶ *Σήμερον σωτηρία*, βλ. παρα- κάτω). Ἀπὸ τὰ πολλὰ «*Γεύσασθε*» τοῦ Ἀσματικοῦ ἔμεινε μόνο ἓνα, σὲ Α΄ (ἢ πλ. Α΄) ἤχο μὲ τὴν ἐπιγραφὴ «ἁσματικόν» (βλ. παρακάτω).

5. Ὑπάρχουν σὲ κάποια χφφ [μαζί, φυσικά, μὲ τὰ EBE 2021 καὶ 2062, βλ. π.χ. καὶ τὰ EBE 899, 2401] καὶ ὁλόκληροι ἁσματικοὶ Ἑσπερινοὶ μὲ μέλη, φυσικά, ἁσματικά, τὰ ὁποῖα δὲν περιέχονται στὸ Ἀσματικό. Ἐξ αὐτῶν, τὸ Τρισάγιο τοῦ γ΄ μικροῦ Ἀντιφώνου (τὸ αὐτὸ μέλος ὡς πλ. Δ΄ ἢ Γ΄) ἔχει ἀποσπασθεῖ στὶς Παπαδικές καὶ χρησιμοποιεῖται καὶ στὸ τέλος τοῦ Ὁρ- θρου, μετὰ τὴν Μεγάλῃ Δοξολογίᾳ, καθὼς καὶ ὡς «Δύναμις» στὴ Θ. Λει- τουργία, ἐπιγραφόμενο «ἁσματικόν»¹⁵. Ὁ Ἰωάννης Κλαδᾶς προσήρμοσε ἐπ’ αὐτοῦ τὸ *Χριστὸς ἀνέστη*¹⁶. Ἐνα «ἁσματικόν» *Χριστὸς ἀνέστη* (μὲ ἄλλο μέ- λος) βρίσκεται στὸ EBE 2061, 49^b καὶ στὸ EBE 2062, 49^a, καθὼς καὶ στὸ Βιέννης 185, 291^{al7}, πού, παρὰ τὴν ἐπιγραφὴ του πλ. Δ΄, φαίνεται ὡς ἁσμα- τικὴ ἀνάπτυξη συντόμου μέλους σὲ πλ. Α΄. Πιθανόν, λοιπόν, καὶ ἄλλα

¹⁴ Γιὰ τὰ Προκείμενα καὶ τὶς Δοχὲς στὰ Ψαλτικά καὶ Ἀσματικά μὲ μᾶλλον πε- ριορισμένη ἀναφορὰ στὶς Παπαδικές, βλ. Gisa Hintze, *Das byzantinische Proke- imena-Repertoire: Untersuchungen und kritische Edition* (Hamburger Beiträge zur Musikwissenschaft 9, Verlag der Musikalienhandlung Wagner, 1973) καὶ Simon Harris, "The Byzantine Prokeimena", *Plainsong and Medieval Music* 3.2 (1994), 133-47.

¹⁵ Στὸ EBE 906, 69^a, τοποθετημένο τὸ μέλος αὐτὸ στὸ τέλος τοῦ Ὁρθρου: «εἰ βούλει καὶ εἰς τὴν Λειτουργίαν λέγεται τοῦτο, πλ. Δ΄, *Δύναμις, Ἀου-αγγαγιος ὁ Θεός....*»

¹⁶ Βλ. EBE 2401, 312^b.

¹⁷ Βιέννης 185, 291^a, «Τῇ Ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ Κυριακῇ λέγομεν ἁσματικῶς τὸ Χρι- στὸς ἀνέστη, πλ. Δ΄».

μέλη, όπως Ἀπολυτίκια, νὰ εἶχαν ἁσματικὲς μορφές, ἀλλὰ δὲν καταγράφηκαν (βρίσκονται σὲ κάποια Ἀσματικά, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, μόνο τὰ τῶν Φώτων, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τοῦ Σταυροῦ, τῶν Ἐγκαινίων).

Ὅρθρος

1. Στὸν Πολυέλεο, στίχοι σὲ καλοφωνικὸ στύλ, ἀλλὰ μὲ ἐξωψαλμικὸ κείμενο, χαρακτηρίζονται «ἁσματικά» (ἢ «πολίτικα ἁσματικά»). Βλ. γιὰ παράδειγμα EBE 2406, 93⁶, «Κυρίου Ἀνδρέου, πολίτικα ἁσματικά, Α΄, Κληρονομίαν Ἰσραὴλ..., : Ἄσατε, ψάλλατε...», EBE 2401, 89^a, «Ἔτερα ἀλλάγματα ἁσματικά εἰς τὴν Σύναξιν τῶν Ἀσωμάτων... ποίημα τοῦ Κουκουζέλη» (βλ. καὶ EBE 906, 100^a). Ὡς «ἁσματικά» δὲ πρέπει ἐδῶ νὰ χαρακτηριστοῦν μᾶλλον τὰ ἐξωψαλμικὰ ποιητικὰ κείμενα ποὺ προστίθενται στοὺς στίχους τοῦ Πολυελέου καὶ μᾶλλον ὄχι τὸ μέλος, ποὺ εἶναι παπαδικὸ καὶ ἐπώνυμο. Κάτι τέτοιο δὲ ὁδηγοῦσε σὲ προέλευσή τους ἀπὸ τὶς ἁσματικὲς ἀκολουθίες, εἴτε τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἴτε τῆς Θεσσαλονίκης. Δὲν ὑπάρχουν ἢ δὲν εἶναι συνηθισμένες, ὥστόσο, περιπτώσεις προσθήκης τέτοιων κειμένων σὲ μουσικὰ μέλη τοῦ Ἀσματικοῦ ἢ τῶν ἁσματικῶν ἀκολουθιῶν. Μιὰ ἐξαίρεση ποὺ σημειώνει ὁ Α. Lingas δὲ μποροῦσε ἴσως νὰ φωτίσει τὰ πράγματα. Πρόκειται γιὰ τὸ Α΄ Ἀντίφωνο τοῦ ἁσματικοῦ Ὁρθρου τῶν μεγάλων ἐορτῶν, στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται στὸ Τυπικὸ του (χφ EBE 2047) καὶ ὁ Ἄγ. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, καὶ ψάλλεται σὲ πλ. Δ΄ μὲ προσθήκη Τριαδικῶν. Τὰ μέλη αὐτὰ βρίσκονται ὄντως στὸ χφ EBE 2061, 59⁶-61⁶, καὶ εἶναι, μὲ τοὺς στίχους τοῦ Α΄ Ἀντιφώνου βέβαια, τὰ ἴδια μὲ τὰ μέλη τῶν Ἀνοιξανταρίων μὲ τὰ Τριαδικὰ τους, τὰ μελοποιημένα ἀπὸ τὸν Κουκουζέλη, τὸν Κορῶνη κ.λπ. Ἔτσι ὁ Α. Lingas καταλήγει: «Μένει νὰ διαπιστωθεῖ γιὰ παράδειγμα, ἐὰν τὰ Τριαδικὰ δημιουργήθηκαν κατ' ἀρχὴν γιὰ νὰ ψάλλονται μὲ τὸν ργ΄ Ψαλμὸ σὲ μοναστικὴ ἀγρυπνία ἢ μὲ τὸ Πρῶτο Ἀντίφωνο τοῦ ἁσματικοῦ Ὁρθρου»¹⁸.

2. Στὸ EBE 2401, 95^a, «Πολυέλεος ἁσματικός, ψαλλόμενος εἰς ἐπισήμους ἐορτάς... Ἀνδρέου Στελλῶν τοῦ Κυπρίου». Εἶναι ἐκτενής, μὲ πολλὰ κρατήματα. Ὁ χαρακτηρισμὸς «ἁσματικός» ἴσως λόγῳ τοῦ πολὺ μελισματικοῦ τοῦ μέλους καὶ τῶν κρατημάτων, πράγμα ποὺ τὸν κάνει νὰ συγκρίνεται μὲ τὸν Κουκουμᾶ (βλ. παραπάνω). Πιθανὸν καὶ κάποια σχέση μὲ τὸ παλαιότερο «Ἄσμα»; Ἴσως ἡ λέξη νὰ κατέληξε νὰ σημαίνει καὶ τὸ μελισματικό;

¹⁸ Βλ. Α. Lingas, "The First Antiphon of Byzantine Cathedral Rite Matins: From Popular Psalmody to Kalophonia", *Cantus Planus 1998-Esztergom & Visegrád*, 479-500: "It remains to be determined for example, whether the Triadika were first created to be sung with Psalm 103 at a monastic vigil, or with the First Antiphon of Cathedral Matins".

3. Στο πλαίσιο του ᾠσματικοῦ Ὄρθρου τῆς Ὑψώσεως (τοῦ μόνου ᾠσματικοῦ Ὄρθρου ποὺ παρουσιάζεται σὲ Παπαδικές), ὑπάρχουν οἱ «ᾠσματικὲς ὥδεις». Βλ. π.χ. EBE 906, 119^α, «Ἀσματικά Ἀντίφωνα ψαλλόμενα ἐν τῇ πόλει Θεσσαλονίκη εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Ὑψώσεως, ἀπὸ χοροῦ, Ὡδὴ Α΄, ἦχος πλ. Δ΄, ποίημα τοῦ Κορώνη, Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ ὅτι χρηστός...». Πρόκειται γιὰ ψαλμικοὺς στίχους μελοποιημένους σὲ καλοφωνικὸ στυλ καὶ συνήθως ἐπώνυμους. Δὲν πρόκειται γιὰ μέλη ᾠσματικοῦ στυλ καὶ ὁ χαρακτηρισμός τους ὡς «ᾠσματικῶν» πρέπει νὰ αποδοθεῖ μᾶλλον ἀπλᾶ στὸ γεγονός ὅτι ψάλλονταν σὲ μιὰ ᾠσματικὴ ἀκολουθία. Κάποιες ἀπ’ αὐτὲς τὶς ὥδεις παρουσιάζονται καὶ ἀνεξάρτητα, ὡς ἀπλὲς καλοφωνικὲς συνθέσεις¹⁹, ἢ ἐνταγμένες στὸν Πολυέλεο²⁰.

4. Στὸ EBE 2401, 245^β: «Κανὼν ᾠσματικός, ψαλλόμενος εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον... καὶ εἰς ἐτέρων ἁγίων μνήμας, ποίημα τοῦ Πρωτοψάλτου Θεσσαλονίκης κύρ Μανουὴλ τοῦ Πλαγίτου, Ὡδὴ Α΄, Τῷ Κυρίῳ ᾄσωμεν... Δεῦτε λαοί». Πρόκειται γιὰ ἐντόνως μελισματικὸ Κανόνα (ἐδῶ περιλαμβάνονται κυρίως οἱ εἰρμοί), σὲ καλοφωνικὸ στυλ, μὲ κρατήματα (ποὺ μᾶλλον ἔχουν προστεθεῖ σὲ τοῦτο τὸ χφ). Ὁ Κανόνας βρίσκεται πλήρης (μαζί μὲ ἄλλους τρεῖς) καὶ στὸ EBE 2062, 120^α, χωρὶς νὰ χαρακτηρίζεται «ᾠσματικός». Ὁ Κανόνας, φυσικὰ, δὲν εἶχε θέση στὶς ᾠσματικὲς ἀκολουθίες, παρὰ μόνο στὸν μεικτὸ τους τύπο ποὺ δημιούργησε ὁ Ἅγιος Συμεών. Ὁ χαρακτηρισμὸς «ᾠσματικός» κι ἐδῶ μᾶλλον λόγῳ τοῦ μελισματικοῦ μέλους ἢ τοῦ ὅτι ψάλλεται σὲ ᾠσματικὴ ἀκολουθία.

5. Τὸ Ὑπερευλογημένη ὑπάρχεις: EBE 2406, 156^α «ᾠσματικόν», Βιέννης 185, 109^α «ἡσυχωτέρα φωνῇ, ᾠσματικῶς», EBE 2062, 50^β «ὅταν ψάλλης ᾠσματικὸν ὄρθρον [ἢ «οὕτως ψάλλεται εἰς τὸν ᾠσματικὸν ὄρθρον»]; ᾠσματικόν, Β΄, Δόξα Πατρί... Καὶ νῦν... Ὑπερευλογημένη ὑπάρχεις» [ἢ φράση αὐτὴ σὲ μελισματικὸ μέλος], οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ θήματι, Β΄, Θεοτόκε Παρθένε... σαρκωθέντα [συλλαβικὸ μέλος], τὸ τέλος ὑψηλότερον, Β΄ (μέσος), Εὐλογητός... εὐδοκήσας» [συλλαβικὸ μὲ μελισματικότερο τέλος]. Ὅμοια ἡ διάταξη τῆς ψαλμωδίας καὶ στὰ ἄλλα χφφ. Τὸ μέλος αὐτὸ δὲν καταγράφεται στὰ Ἀσματικά.

¹⁹ Στὸ EBE 2401, 235^α, «στίχοι καλιφωνικοὶ ᾠσματικοί, ἐκ τῶν ὧδων, ψαλλομένων εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου...».

²⁰ Π.χ. EBE 2456, 64^α, «Ὑστερον λέγομεν τοῦτο, Ἀσματικόν, τοῦ Χριστοφόρου, ἀπὸ χοροῦ, πλ. Δ΄, Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ ὅτι χρηστός...», ἐνταγμένο στὴ Β΄ στάση τοῦ Πολυελέου.

6. Ἡ ἀρχὴ τῆς Μ. Δοξολογίας, *Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη*²¹. Στὸ Ἀσματικὸ Καστοριᾶς 8, στὸ φ 71⁶. Στὰ EBE 2061, 117^a, EBE 2062, 51^a («καὶ λέγουσιν οἱ ἱερεῖς τὸ ἐπίλοιπον, Β΄, ἐν ἀνθρώποις...»), EBE 2406, 156⁶, Βιέννης 185, 110^a («καὶ δέχονται οἱ ἱερεῖς τὸ ἐπίλοιπον»). EBE 906, 69⁶ (μελισματικό, ἀλλὰ εἶναι ἡ εἰσαγωγικὴ ἐκφώνηση τοῦ ἀναγνώστη. Δὲν περιλαμβάνεται τὸ μέλος τῆς ἀρχῆς τῆς Δοξολογίας, ἄσματικὸ ἢ ἄλλο). Δὲν χαρακτηρίζεται στὰ χφφ «ἄσματικόν». Στὶς Παπαδικές (καὶ στὰ EBE 2061, 2062) τὸ ἄσματικὸ μέλος, ἀλλὰ ἀρκετὰ καλλωπισμένο. Προστίθεται δὲ στὸ τέλος (καὶ στὸ EBE 2062) διπλασμός. Τὸ μέλος λίγο-πολὺ ἴδιο στὰ χφφ αὐτά.

7. Τὰ ἀναστάσιμα τροπάρια *Σήμερον σωτηρία καὶ Ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος*. Στὸ Καστοριᾶς 8, 74^a κ. ἐξ., ὁλόκληρα, σὲ ἄσματικὸ μελισματικὸ στύλ. Τὰ *Δόξα... Καὶ νῦν... καθελὼν γάρ*: (καὶ δι' αὐτῶν:), ὁμοίως. Στὰ EBE 2061, 117^a, EBE 2062, 52⁶, EBE 2406 157^a, Βιέννης 110^a, «Ἀναστὰς... τοῦ Ἄδου, οἱ ἱερεῖς τὸ ἐπίλοιπον, καὶ πάλιν οἱ ἐκτὸς, ἀπὸ χοροῦ τὸ *Δόξα* [μελισματικό, ἀλλὰ μὲ μικρὴ σχέση μὲ τὸ Καστ. 8], καὶ πάλιν οἱ ἱερεῖς τὸ τροπάριον, καὶ πάλιν εὐθὺς ὁ δομέστικος γεγωντέρα φωνῇ, *Νεανες, Ἀναστὰς...* [τὸ ἀργὸ]». Ἀντίστοιχα γιὰ τὸ *Σήμερον σωτηρία*. Στὶς Παπαδικές τὸ μέλος ἀρκετὰ καλλωπισμένο. Τὸ μέλος εἶναι λίγο-πολὺ ἴδιο στὰ χφφ αὐτά.

Θεία Λειτουργία

1. Τὸ Τρισάγιο²²

Στὰ Ἀσματικὰ ἐμφανίζεται σὲ πλ. Δ΄, σὲ συντομώτερες ἢ λίγο ἐκτενέστερες μορφές σὲ κάποια σημεῖα του καὶ φτάνοντας 3 ἢ 4 φωνές ψηλότερα. Στὶς Παπαδικές ἐμφανίζεται σὲ Μέσο Β΄, δὲν χαρακτηρίζεται «ἄσματικόν», προέρχεται ὅμως καθαρά ἀπ' αὐτὸ (παρὰ καὶ τὴν διαφορὰ ἐνδειξης ἤχου²³). Ὡς «ἄσματικὰ» δίνονται συχνὰ τὰ *Δόξα... Καὶ νῦν...*, ἢ καὶ τὸ Τρι-

²¹ Γιὰ τὴν Μ. Δοξολογία βλ. καὶ Δ. Μπαλαγεώργος, «Ἡ πρωτοφανέρωση τοῦ μέλους τῆς Μεγάλης Δοξολογίας στὶς χειρόγραφες πηγές τοῦ ιδ' αἰ.», στὸ: *Συμβολὴ στὴ Μνήμη Γεωργίου Στ. Ἀμαργιανάκη (1936-2003)*. Μελέτες καὶ κείμενα συναδέλφων καὶ μαθητῶν του, Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Αθηνῶν, Τμήμα Μουσικῶν Σπουδῶν, Αθήνα 2013, σσ. 110-128. Δὲν ἀναφέρεται, ὡστόσο, στὸ ἄρθρο ἡ παρουσία τοῦ μέλους αὐτοῦ στὸ Ἀσματικό.

²² Γιὰ τὰ Τρισάγια, τὰ ἀντὶ Τρισαγίου καὶ τὰ Χερουδικὰ βλ. καὶ τὸ βιβλίον τοῦ D. Conomos, *Byzantine Trisagia and Cheroubika of the fourteenth and fifteenth centuries*, Patriarchal Institute for Patristic Studies, Thessaloniki 1974 καὶ τὸ προαναφερθὲν τοῦ N. Moran, *The Ordinary Chants [...]*.

²³ Πρόκειται οὐσιαστικά γιὰ τὸ ἴδιο μέλος. Προφανῶς ὁ Β΄ ἤχος ἦταν διατονικὸς καὶ ἔτσι ὁ Μέσος Β΄ ταυτίζεται μὲ τὸν πλ. Δ΄. Αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸ

σάγιο στο *Δύναμις*. Καμιά φορά στο *Δύναμις* μπαίνει το Τρισάγιο του ἁσμα-
τικου Ἑσπερινοῦ (ἦχος πλ. Δ' ἢ Γ') με τὴν ἐνδειξη «ἁσματικόν». Ἀναλυτι-
κότερα:

✓ Κρυπτοφέρρης Γγ7, 47^α, πλ. Δ'. [ἀρχὴ ἴσον με Διπλῇ, φτάνει μέχρι τὴν
τετραφωνία, ἐκτενὲς Ἅγιος ἀθάνατος, τὸ δεύτερον, τὸ τρίτον, *Εὐλογήσατε κύρι τὸ
Δόξα, Δόξα Καὶ νῦν*, ἐκτενὲς Ἅγιος ἀθάνατος]. Σ' αὐτὸ τὸ χφ βρίσκεται τὸ Τρισάγιο
καὶ μέσα στο ρεπερτόριο τοῦ «Ἄσματος», 148^α, με ἐνδιάμεσα ἀπηχήματα. Παρό-
μοιο, ὅχι ἴδιο με τοῦ Ἄσματικοῦ. Διαφορετικό (πλ. Β') τὸ *Δόξα Καὶ νῦν*.

✓ Κρυπτοφέρρης Γγ1, 33^β, πλ. Δ', [Ἀμὴν. Ἀρχὴ ἴσον με Διπλῇ, φτάνει μέχρι
τὴν τετραφωνία, παρεμβολὲς λέγετε, νεαγίε, νεανες. Ἐκτενὲς Ἅγιος ἀθάνατος, *Εὐλο-
γήσατε κύρι τὸ Δόξα, Δόξα Καὶ νῦν*, ἐκτενὲς Ἅγιος ἀθάνατος]

✓ Καστοριάς 8, 69^α, πλ. Δ'. [ἀρχὴ ἴσον με Διπλῇ, φτάνει μέχρι τὴν τριφωνία,
σύντομο Ἅγιος ἀθάνατος. Το δεύτερο καὶ τὸ τρίτο ἀρχίζουν με συμπλεγμα Βαρείας,
ὅπως στὶς Παπαδικές, *Νεαγίε, Δόξα Καὶ νῦν*, ἐκτενὲς Ἅγιος ἀθάνατος]

✓ EBE 2406, 218^β, Μέσος Β', [Ἀμὴν, ὅπως στο Κρυπτ. Γγ1. Ἡ μελωδία τοῦ
Ἄσματικοῦ (βλ. Καστ. 8), ἀλλὰ σύντομο τέλος στὰ τέλη τῶν μερῶν του καὶ στο
Ἅγιος ἀθάνατος (πρβλ. Καστ. 8. Ἴσως μέλος Θεσσαλονικαῖον, «καθολικώτερον»,
κατὰ τὸ Βιέννης 185, 237^β)]. «Ἐτερον, Ὁ δομέστικος ἀπὸ χοροῦ, Ἀμὴν [ὅπως πρὶν],
Ἅγιος.... [τὸ ἐκτενέστερο τοῦ Ἄσματικοῦ, μέχρι τὴν τριφωνία, σύντομο ἅγιος ἀθά-
νατος...], τὸ δεύτερον, τὸ τρίτον, ὁ μονοφωνάρης, *Εὐλογήσατε κύρι τὸ Δόξα*, ὁ δομέ-
στικος, *Νεαγίε, Δόξα...Καὶ νῦν...*, ὁ δομέστικος, Β' (μέσος), *Δύναμις*, Ἅγιος [τὸ
ἐκτενέστερο τοῦ Ἄσματικοῦ, καλλωπισμένο-διασκευασμένο κάπως, με τέλος στὸν
Β'], Ἐτερον ἁσματικόν, πλ. Δ', *Δύναμις*, Ἀ-ου-αγγα..., [τὸ τοῦ ἁσματικοῦ Ἑσπερι-
νοῦ. Καὶ ἓνα ὁμοιο σχεδὸν μετὰ ἀπὸ ἓνα *Δύναμις* με κράτημα]».

Παρόμοια βλ. καὶ στὰ Βιέννης 185, 237^α, EBE 2456, 184^β, EBE 2454, 17^β,
EBE 899, 105^α, EBE 908, 210^α, EBE 2401, 187^α.

2. Τὸ Ὅσοι εἰς Χριστὸν

✓ Στὸ Vat. gr. 1606, 46^α (ἐνταγμένο στὰ Χριστούγεννα) «Εἰς τὴν λειτουρ-
γίαν» ... *Δόξα Καὶ νῦν*²⁴.

✓ Κρυπτ. Γγ7, 48^α, «Τρισάγιον τῶν Δεσποτικῶν ἑορτῶν», *Δόξα...Καὶ νῦν*.

✓ Κρυπτ. Γγ1, 34^α, «τὸ τρισάγιον τῶν ἑορτῶν»..., *Δόξα Καὶ νῦν*.

✓ Καστ 8, 69^β, ἡμιτελές, χάσμα.

✓ EBE 2061, 115^α, «Τρισάγιον ἁσματικόν, ψαλλόμενον εἰς τὰ δεσποτικὰς ἑορ-
τάς».

✓ EBE 2062, 136^β, «τὸ τρισάγιον»

γεγονὸς ὅτι τὸ παρεμβαλλόμενο *Δόξα, Καὶ νῦν* εἶναι καὶ στὶς Παπαδικές σὲ πλ. Δ'.
Οἱ βαθύτεροι λόγοι τῆς δυνατότητας διπλῆς ἀπόδοσης ἤχου στο ἴδιο μέλος δὲν
μποροῦν νὰ δοθοῦν ἐδῶ. Ἀπὸ τὸ Τρισάγιο τῶν Παπαδικῶν ἔλκει ἴσως τὴν ἀπώτατη
καταγωγή του τὸ γνωστὸ «Δύναμις, συνειδισμένον» ποὺ ψάλλεται μέχρι σήμερα.

²⁴ Το χφ αὐτὸ περιέχει ἀναμειξ μέλη τοῦ Ψαλτικοῦ καὶ τοῦ Ἄσματικοῦ.

✓ EBE 2406, 221^α, «Εἰς τὰς δεσποτικὰς ἑορτὰς... ἀντὶ τοῦ τρισαγίου...». Τὸ τοῦ Ἀσματικοῦ μὲ ὅλην του τὴν διάταξιν ὡς βασικὸν, μαζὶ μὲ συντομώτερον τῶν ἱερέων, ἄλλο πολίτικο καὶ ἄλλο τοῦ Κορώνη.

✓ Βιέννης 185, 240^α, «τρισαγίον ἁσματικόν...». Παρόμοια μὲ τὸ EBE 2406.

✓ EBE 2454, 19^α, ἀκέφαλο λόγῳ χάσματος, πάντως τοῦ Ἀσματικοῦ.

✓ [EBE 2456, 186β-187^α, δὲν εἶναι τοῦ Ἀσματικοῦ, ἀλλὰ σὰν τοῦ Κορώνη. Τὰ Δόξα Καὶ νῦν, ἐκτενῆ, ἀλλὰ παπαδικῶς στυλ]

✓ [EBE 899, 107^α, δὲν εἶναι τοῦ Ἀσματικοῦ]

✓ [EBE 2401, 188^α, δὲν εἶναι τοῦ Ἀσματικοῦ]

Τὰ Ἀσματικὰ μοιάζουν μεταξὺ τους, Οἱ Παπαδικές ἔχουν τὸ ἁσματικὸ μέλος, ἀλλὰ πολὺ πρὸ καλλωπισμένο καὶ μοιάζουν μεταξὺ τους. Τὸ Δόξα τῶν Παπαδικῶν σχετίζεται λιγότερον μὲ τὸ τῶν Ἀσματικῶν, τὸ Καὶ νῦν περισσότερο.

3. Τὸν Σταυρόν σου

Δὲν βρίσκεται σὲ ὅλα τὰ Ἀσματικά.

✓ Καστ. 8, 77^α, «Εἰς τὴν Σταυροπροσκύνησιν, πλ. Β', [77^β], Τὸν σταυρόν σου..., Δόξα Καὶ νῦν... καὶ εἰς τοὺς:», χάσμα

✓ EBE 2062, 94^α, ἄλλο, σύντομο, ἀλλὰ στὸ Δύναμις τὸ τοῦ Ἀσματικοῦ, κάπως πρὸ καλλωπισμένο.

✓ EBE 2406, 222^α. Τὸ τοῦ Ἀσματικοῦ, καλλωπισμένο πως, ὅπως στὸ 2062. Τὸ δεύτερον, τὸ τρίτον μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἁσματικοῦ πάλι. Δόξα Καὶ νῦν σύντομο, καὶ κατόπιν «Ἐτερον ἁσματικόν, Δόξα Καὶ νῦν»²⁵.

✓ EBE 2454, 19^β, τὸ τοῦ Ἀσματικοῦ, κ.λπ ὅπως στὸ 2406, «Ἐτερον ἁσματικόν, Δόξα Καὶ νῦν»²⁶. Δὲν σχετίζονται αὐτὰ τὰ Δόξα Καὶ νῦν εὐκόλα μὲ τὰ τοῦ Καστ. 8.

✓ Βιέννης 185, 241^α, τὸ τοῦ Ἀσματικοῦ, ἀλλὰ πρὸ καλλωπισμένο ἀπὸ τὰ ἄλλα χφφ καὶ κάπως διαφορετικόν. Κι ἐδῶ «Ἐτερον ἁσματικόν, πλ. Β', Δόξα Καὶ νῦν...»²⁷. Οἱ ἱερεῖς σύντομο Τὸν σταυρόν σου, «καὶ πάλιν οἱ ἐκτὸς τὴν περισσὴν ἁσματικῶς, πλ. Β', Δύναμις, Τὸν σταυρόν σου...» [ἡ ἀρχὴ τοῦ ἁσματικοῦ].

²⁵ Παραδόξως μοιάζει πολὺ μὲ τὸ Δόξα Καὶ νῦν τοῦ Ὅσοι εἰς Χριστόν. Μια μαρτυρία δὲ νὰ γιὰ τὴ 2φωνία τοῦ πλ. Β' ἐνδιαμέσως εἶναι σὰν νὰ τὸ ὑπονοεῖ ὅτι ψάλλεται μὲ τὰ ἴδια διαστήματα. Βλ. καὶ ἀμέσως παρακάτω, γιὰ τὸ EBE 2454.

²⁶ Ἐδῶ μαρτυρία Ἐσὼ Δ' 1 φωνὴ κάτω τοῦ πλ. Β' δείχνει πάλι τὰ ἴδια ὅπως στὸ EBE 2406. Ἡ λύση θὰ ἦταν νὰ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν 2φωνία τοῦ πλ. Β' (= πλ. Δ') καὶ νὰ ἀνέρχεται 3 φωνεὲς στὸ ἄνω νη ὡς Γ' νὰ νῆ. Ἐτσι ἀποκαθίσταται καὶ ἡ ἐπάνοδος στὸ Καὶ τὴν ἁγίαν σου... Ὡστόσο, ἡ ἀρχικὴ μαρτυρία στὸ «Ἐτερον ἁσματικόν» δὲν δείχνει αὐτό. Ἴσως εἶναι λανθασμένη μαρτυρία; Ἡ ἄνοδος στὸ νὰ νῆ στὴν 5φωνία τοῦ πλ. Β', ποὺ προτείνω ἐδῶ ὡς διόρθωση, εἶναι, νομίζω, κάτι ποὺ συναντᾶται καὶ στὸ Τὸν σταυρόν σου, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλα μέλη ἁσματικὰ τοῦ πλ. Β', π.χ. τὸ ἁσματικὸ Νῦν αἱ δυνάμεις. Ἐτσι, ἡ λύση ποὺ προτείνω ἐδῶ γιὰ τὸ Δόξα Καὶ νῦν δὲν εἶναι ἀπίθανη.

²⁷ Κι ἐδῶ μαρτυρία νὰ νῆ πρὸ τοῦ Καὶ νῦν.

Ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ μέλη τοῦ Ἀσματικοῦ, τὸ Τρισά-
γιο διατηρεῖται στὶς Παπαδικὲς περισσότερο, τὸ Ὅσοι εἰς Χριστὸν λιγότερο
καὶ τὸ Τὸν Σταυρόν σου ἀκόμη λιγότερο.

4. Τὸ Χερουβικό

✓ Κρυπτ. Γ7, 149^α πλ. Β' (γράφεται μέσα στὸ ρεπερτόριο τοῦ Ἀσματος.
Πολὺ σύντομο μέχρι τὸ *Τριάδι*. Διαφορετικὸ ἀπὸ τοῦ Ἀσματικοῦ. Μονοφωνάριο
μὲ πολλοὺς νενανισμούς τὸ ὑπόλοιπο. Μᾶλλον λείπει φύλλο ἐνδιαμέσως)

✓ Κρυπτ. Γ1, 34β-35^α, «Τὸ Χερουβικόν, ποίημα Συμεὼν τοῦ εἰρμολόγου»,
πλ. Β'. Μᾶλλον δίνονται δύο μέρη: *Οἱ τὰ... εἰκονίζοντες*, *Εἰπέ* (ἐντολὴ γιὰ μονο-
φωνάρη;), *Ἀλληλούια*. Τὸ *εἰκονίζοντες* ἀρκετὰ ἐκτενές. Κατὰ τὸν Neil Moran, τὸ
Ἀλληλούια παρουσιάζεται καὶ στὸ Παλατιανὸ Χερουβικό²⁸. Αὐτὸ ὅμως τὸ *Ἀλλη-
λούια* παρουσιάζεται καὶ σὲ ἄλλα ἀνώνυμα μέλη τῶν Παπαδικῶν: *Γεύσασθε, Νῦν
αἱ δυνάμεις, Εὐλογῶ τὸν Κύριον, Τοῦ δεῖπνου σου, Σιγησάτω*, ὅλα στὸν πλ. Β'.
ἴσως, λοιπόν, αὐτὰ τὰ μέλη νὰ εἶναι ἀσματικῆς προέλευσης, ἂν καὶ δὲν περιέχονται
στὸ Ἀσματικὸ καὶ δίνονται γι' αὐτὰ ἄλλες μελωδίες σ' αὐτὸ.

✓ Παρόμοιο μὲ τὸ τοῦ Κρυπτ. Γ1 βρίσκεται στὸ Λαύρας Γ3, 51⁶. Μὲ αὐτὸ
φαίνεται νὰ σχετίζεται ἡ μορφή τοῦ ἀσματικοῦ Χερουβικοῦ στὶς Παπαδικές, ὄντας
βέβαια σ' αὐτὲς πολὺ πιὸ καλλωπισμένη.

✓ EBE 2458, ἦχος Β', 161⁶, «τὸ χερουβικὸν ἀσματικὸν ἀπὸ χοροῦ». Σχετικὸ
μὲ τὸ Ἀσματικὸ. Κάποια φωνήεντα τοῦ ἀσματικοῦ γίνονται ἐδῶ *ανένα* κ.λπ.. Προ-
στίθεται ἐκτενὲς τερετισμὸς ἀπὸ τὸν Δομέστικο μετὰ τὸ *μυστικῶς*. Τὸ *εἰκονίζοντες*
ἀπὸ χοροῦ, ἀσματικὸ, πιὸ σύντομο ἀπὸ τοῦ Ἀσματικοῦ. Πρόσθεση κρατήματος καὶ
στὸ τέλος καὶ πάλι *Ἀλληλούια*.

✓ EBE 2456, 196⁶, «Χερουβικὸν ψαλλόμενον ἀπὸ χοροῦ ἀσματικῶς μέχρι καὶ
τῇ ζωοποιῷ, τὸ δὲ ἔτερον ψάλλεται μονοφωνάριον».... «Εἶτα ἄρχεται ὁ μονοφω-
νάρης, τοῦ Ἀνεώτου, ἐκαλλωπίσθη παρὰ τοῦ Γλυκέος καὶ παρὰ τοῦ Κορώνη, *Καὶ
τῇ ζωοποιῷ...Ἀλληλούια*: ἀπὸ χοροῦ: *Λέγετε, Ἀλλη-*: Ὁ δομέστικος ἤχισμα ἀπ' ἔξω:
*νενεία... ἐνταῦθα λέγει κράτημα οἷον θούλεται, εἶτα ἀπὸ χοροῦ πάντες τοῦτο, -λού,
Ἀλληλούια -ουα-γχα*».

✓ EBE 2454, 35⁶, «τὸ χερουβικὸν ἀσμα(ικὸν) ἀπὸ χοροῦ». Ὅμοια δομὴ μὲ
EBE 2458, χωρὶς τελικὸ κράτημα, ἀλλὰ ὅλοι ἀπὸ χοροῦ *Ἀλληλούια*.

✓ Βιέννης 185, 255⁶, «καὶ εὐθὺς ἄρχεται τὸ ἀσματικὸν χερουβικὸν ἀπὸ χοροῦ
ὁ δομέστικος, Β' (μέσος)» [γρ. Β']. Ὅμοια δομὴ μὲ τελικὸ ἦχημα τοῦ Πρωτοψάλ-
του. Τέλος ὁ χορὸς μὲ *Ἀλληλούια*.

✓ EBE 2406, 236⁶, «Χερουβικὸν λεγόμενον μέγα καὶ ἀσματικόν, ποίημα πα-
λαιόν τοῦ δομεστίκου κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Ἀνεώτου. Ἀπὸ χοροῦ ὅλοι ὁμοῦ, ἦχος
Β'» (ἡ πολιτικὴ ἐκδοχή. Ὅμοια δομὴ μὲ τὸ EBE 2458, ἐκτενὲς κράτημα τοῦ Λα-
μπαδαρίου στὸ τέλος καὶ ἀπὸ χοροῦ -λού, *Ἀλληλούια -ουα-γχα*).

✓ Στὸ ἴδιο χρ. στὸ 240^α, «Χερουβικὸν ἀσματικόν», ἡ Θεσσαλονικαία ἐκδοχή.
Ὅμοια δομὴ, δύο ἐπὶ πλέον ἐκδοχὲς γιὰ τὸ Ὡς τὸν βασιλέα καὶ μία ἐπὶ πλέον γιὰ τὸ

²⁸ N. Moran, *The Ordinary Chants...*, *ibid.*, vol. I, 122-3. Τὸ Παλατιανὸ Χερου-
βικὸ βλ. π.χ. στὸ EBE 2458, 1656-166^α.

Ταῖς ἀγγελικαῖς. Ἐκτενὲς κράτημα τοῦ Ἀναπαρδᾶ στο τέλος καὶ ὅλοι -λού, Ἀλλη-
λούια -ουα-γγα.

✓ EBE 2401, 203^a, «Χερουβικὸν ψαλλόμενον ἀπὸ χοροῦ ἁσματικόν μέχρι καὶ
τῇ ζωοποιῷ, τὸ δὲ ἕτερον ψάλλεται μονοφωνάρικον, ὁ δομέστικος μετὰ τοῦ λαοῦ
αὐτοῦ, παλαιόν, ἦχος Β΄ Εἴτα ἄρχεται ὅλον ὁ μονοφωνάρης, τοῦ Ἀνεώτου, ἐκαλ-
λωπίσθη παρὰ τοῦ Γλυκέος καὶ τοῦ Κορώνη, Καὶ τῇ ζωοποιῷ....τὸν βασιλέα:»

✓ [Τὸ EBE 899 δὲν το ἔχει]

Οἱ καταγραφές τοῦ μέλους στὶς Παπαδικές εἶναι ὅμοιες/παρόμοιες με-
ταξύ τους.

5. Κοινωνικά

Ἀπὸ τὰ πολλὰ Κοινωνικά τοῦ Ἀσματικοῦ, τὰ περισσότερα δὲν ἐπιβίω-
σαν, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστα. Κυρίως εἶναι ἓνα *Εἰς μνημόσυνον* σὲ πλ. Β΄ καὶ
ἓνα *Γεύσασθε* σὲ Α΄ (τὰ *Γεύσασθε* ὑπῆρχαν στὸ Ἀσματικὸ καὶ στοὺς 8
ἡχους). Ἴσως ἀπὸ τὸ Ἀσματικὸ νὰ κατὰγονται καὶ ἓνα *Αἰνεῖτε* σὲ Β΄ καὶ ἓνα
Εἰς μνημόσυνον σὲ Β΄, ἀλλὰ δὲν εἶχα τὸν χρόνο νὰ τὰ ἐρευνήσω.

α) *Εἰς μνημόσυνον*, πλ. Β΄

✓ Κρυπτ. Γγ7, 56^a, Κρυπτ. Γγ1, 38^a, Καστ. 8, 42^a Τὰ δύο Ἀσματικά τῆς Κρυ-
πτοφέρρης συμφωνοῦν ἀπόλυτα σχεδόν. Συμφωνεῖ καὶ τὸ Καστ. 8 μὲ μικροδιαφο-
ρές.

✓ EBE 2061, 115^b, «Κοινωνικὸν ἁσματικόν», Βιέννης 185, 269^b «ἁσματικόν»,
EBE 885, 203^b «Κοινωνικὸν ἁσματικόν»

Οἱ Παπαδικές βασίζονται μὲν στὸ Ἀσματικὸ, διαφοροποιοῦνται ὅμως σὲ
ἄρκετὰ σημεῖα, μὲ ἐπιρροὲς ἀπὸ μελωδήματα παπαδικοῦ τύπου. Πιο κοντὰ
ἴσως στὸ μέλος τοῦ Ἀσματικοῦ εἶναι τὸ Βιέννης 185. Τὸ EBE 2061 μοιάζει
μὲν μ' αὐτό, διαφοροποιεῖται ὅμως κάπως περισσότερο, μετατρέποντας καὶ
μικρὸ τμῆμα πρὸς τὸ τέλος σὲ μικρότατο νενανισμό. Τὸ EBE 885 διατηρεῖ
τὶς σχέσεις του μὲ αὐτὰ τὰ χφφ, διαφοροποιεῖται ὅμως ἔτι περαιτέρω, μὲ
μεγαλύτερη ἐπίδραση παπαδικῶν μελωδημάτων καὶ μετατροπὴ πρὸς τὸ τέ-
λος σὲ ἐκτενέστερο νενανισμό.

β) *Γεύσασθε*, ἦχος Α΄

✓ Ἀσματικά: Κρυπτ. Γγ1, 6^a, Λαύρας Γ3, 9^a,

✓ Παπαδικές: EBE 2061, 115^a «Κοινωνικὸν ἁσματικόν», EBE 2406, 284^a,
«ἁσματικόν», Βιέννης 185, 284^a «ἕτερον ἁσματικόν», EBE 2454, 49^a (πλ. Α΄)
«ἕτερον ἁσματικόν»

Τὰ Ἀσματικά μοιάζουν μεταξύ τους, ὅπως καὶ οἱ Παπαδικές μεταξύ
τους. Στὸ περισσότερο πορεύονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον παράλληλα,
ὅμως ἀλλάζουν πρὸς τὸ τέλος καὶ στὰ Ἀσματικά τελειώνει τὸ μέλος στὸν
πλ. Α΄, στὶς Παπαδικές στὸν Α΄.

6. Άλλα μέλη

α) Στὰ Ἀσματικά Κρυπτ. Γγ1, 33^α καὶ Κρυπτ. Γγ7, 46^α εὐρίσκεται τὸ Εἰσοδικό (Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα... Σῶσον ἡμᾶς..., Δεῦτε προσκυνήσωμεν... Σῶσον ἡμᾶς...) σὲ Β΄ ἦχο, στὸ στυλ τοῦ Ἀσματικοῦ. Στὴν Παπαδικὴ Βιέννης 235^α καὶ στὸ EBE 2062, 236^α εὐρίσκονται τὰ Ἀντίφωνα καὶ τὸ Εἰσοδικό τῆς Θ. Λειτουργίας γιὰ τὴν ἐορτὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου. Αὐτὰ δὲν ἔχουν σχέση μετὰ τοῦ Ἀσματικοῦ, ὅμως σαφῶς ἔχουν σχέση μετὰ ἄλλα μέλη τῶν ἀσματικῶν ἀκολουθιῶν (ποὺ καταγράφονται στὰ EBE 2061 καὶ 2062). Τὸ τροπάριο τοῦ Γ΄ Ἀντιφώνου, μάλιστα, *Φωστήρ ἐφάνης ἐπὶ γῆς*, ἔχει στὸ πρῶτο μέρος του, ποὺ εἶναι μελισματικό καὶ ψάλλεται ἀπὸ τοὺς «ἐν τῷ ἄμβωνι», τοὺς χαρακτηριστικούς ἀσματικούς φθόγγους -γγ- καὶ -ου-, ἐνῶ τὸ δεύτερο μέρος του εἶναι ἀπλούστερο καὶ ψάλλεται ἀπὸ τοὺς «κάτωθεν». Ἔχει δηλ. ἓνα τρόπο ἐκτέλεσης ἀνάλογο μετὰ τὰ ἀναστάσιμα τροπάρια *Ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος* καὶ *Σήμερον σωτηρία*.

β) Στὰ χφφ EBE 2062, 136^β καὶ Βιέννης 236^α εὐρίσκεται σὲ συνέχεια τῶν Ἀντιφώνων καὶ τὸ Κοντάκιο τοῦ Ἀγ. Δημητρίου *Τοῖς τῶν αἱμάτων σου ῥείθροις, Δημήτριε*. Ἡ πρώτη αὐτῆ φράση, ποὺ ψάλλεται «ἐν τῷ ἄμβωνι», εἶναι μελισματική μετὰ ἓνα χαρακτηριστικό ἀσματικό -ου- ἐνδιαμέσως (*αἱμάα-ου-αα*). Ἴσως, λοιπόν, νὰ εἶναι ἓνα μοναδικὸ δείγμα τῶν Κοντακίων σὲ ἀσματικὸ στυλ ποὺ (μέσω τῶν σλαβονικῶν ἀντιστοιχῶν τους) ὑποθέτουμε ὅτι πρέπει νὰ ὑπῆρξαν, ἀλλὰ δὲν διασώθηκαν. Καὶ ἐδῶ τὸ ὑπόλοιπο Κοντάκιο εἶναι ἀπλούστερο, συλλαβικό λίγο-πολύ, καὶ μοιράζεται στοὺς «ἐντὸς τοῦ βήματος» καὶ πάλιν στοὺς «ἐν τῷ ἄμβωνι»²⁹.

Αὐτὰ εἶναι, λοιπόν, τὰ περισσότερα καὶ κυριότερα ἀπὸ τὰ μέλη ποὺ μπόρεσε νὰ φανερώσει ἡ παροῦσα πρώτη καὶ κατ' ἀνάγκην περιορισμένη ἔρευνα. Τὸ Ἀσματικὸ βιβλίο καὶ ἡ μουσικὴ παράδοση τῶν ἀσματικῶν ἀκολουθιῶν, παρὰ τὴν κατάργησή τους, ἄφησαν ἀρκετὰ ἀπομεινάρια στὶς μεταγενέστερες ἀκολουθίες καὶ στὸ βιβλίο τῆς Παπαδικῆς. Ἡ περαιτέρω ἔρευνα δὰ μποροῦσε νὰ ἀποκαλύψει ἴσως καὶ περισσότερα, καθὼς καὶ νὰ δώσει περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὴν μουσικὴ μορφή καὶ ἐξέλιξή τους, ἀπ' ὅ,τι μπορέσαμε νὰ δώσουμε ἐδῶ.

²⁹ Σὲ Τυπικὰ ἀναφέρεται ἕνας τέτοιος τρόπος ἐκτέλεσης καὶ γιὰ τὸ *Τῇ ὑπερμάχῳ*. Μόνο ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος μελοποιημένα (σὲ ἀργὸ μέλος) παρουσιάζονται καὶ στὰ μεταγενέστερα καλοφωνικά Κοντάκια (βλ. π.χ. στὸ EBE 2604). Ἴσως, λοιπόν, νὰ ὑπάρχει κάποια σύνδεση τῶν χαμένων ἀσματικῶν καὶ τῶν σωζομένων καλοφωνικῶν Κοντακίων. Βέβαια, τὰ καλοφωνικά Κοντάκια δὰ μποροῦσαν νὰ σχετίζονται καὶ μετὰ τὶς σύντομες μελωδίες τους ἢ μετὰ τὰ Κοντάκια τοῦ Ψαλτικοῦ.

Ioannis Arvanitis

The “Asmatic” Chants in the Anthologies of Papadike

In this paper, we examine the chants of the asmatic services and of the book of the Asmatikon appearing in the manuscripts of “Akolouthiai”, the so-called “Papadike”. Some of them are sometimes labeled «ᾠσματικὸν» in the Papadike mss. Our preliminary research reveals a substantial number of chants that are included in both the Asmatikon and the Papadike, other chants that have the style of the Asmatikon but are not included in it, and other chants labeled «ᾠσματικὸν» but of the more recent papadic style. The relation between the Asmatikon and the Papadike versions of these chants is briefly examined. The conclusion is a) that the older Asmatikon melodies are more or less retained in the Papadike but in a more elaborate form, influenced by the more recent papadic melodic idiom, b) that some chants of the papadic style are labeled «ᾠσματικὸν» simply because of their relation to the asmatic services, either to what remained of them in Constantinople or to the revived asmatic services of Hagia Sophia of Thessaloniki.